

УДК 338.439

Масляєва О.О.

*викладач кафедри економічної теорії та економіки сільського господарства
Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету*

ОЦІНКА ВПЛИВУ ЗОВНІШНЬОГО ОТОЧЕННЯ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ МОЛОКОПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті досліджено вплив зовнішніх факторів конкурентоспроможності підприємств. Охарактеризовано сутність конкурентоспроможності молокопереробних підприємств. Висвітлено проблеми підприємств молокопереробної галузі.

Ключові слова: зовнішнє середовище, конкурентоспроможність, молокопереробні підприємства, зовнішні фактори конкурентоспроможності, ринкове середовище.

Maslyayeva O.A. OЦЕНКА ВЛИЯНИЯ ВНЕШНЕГО ОКРУЖЕНИЯ НА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬ МОЛОКОПЕРЕРАБАТЫВАЮЩИХ ПРЕДПРИЯТИЙ

В статье исследовано влияние внешних факторов конкурентоспособности предприятий. Охарактеризованы сущность конкурентоспособности молокоперерабатывающих предприятий. Освещены проблемы предприятий молокоперерабатывающей отрасли.

Ключевые слова: внешняя среда, конкурентоспособность, молокоперерабатывающие предприятия, внешние факторы конкурентоспособности, рыночная среда.

Maslyayeva O.O. ASSESSING THE IMPACT OF THE EXTERNAL ENVIRONMENT ON THE COMPETITIVENESS OF DAIRY ENTERPRISES

This article explores the impact of external factors on competitiveness of enterprises. The author characterizes the essence of competitiveness of dairy enterprises. She reveals problems of enterprises of dairy industry.

Keywords: environment, competitiveness, dairy enterprises, external factors of competitiveness, market environment.

Постановка проблеми. Економічна криза в Україні зумовила необхідність перегляду універсальних стратегій поведінки підприємств – виробників молочних продуктів на ринку. Валютна криза – одна з причин, що перетворила потенційно імпортозамінну продукцію в реально імпортозамінну продукцію, що спричинило витіснення імпортерів з ринку. Це дає можливість вітчизняним товаровиробникам захопити ринок і закріпитися в ньому. Важливим моментом у формуванні конкурентоспроможності є визначення і аналіз ринкового конкурентного середовища підприємства. Ринок молока та молокопереробної продукції – один з тих ринків, які найбільш гостро відчувають зміни в галузевій ситуації, недостатня увага до якої негативно позначиться на конкурентоспроможності підприємств цього ринку. Український ринок молока дедалі більше відчуває нестачу якісної сировини, що пов'язано з негативними тенденціями скорочення поголів'я молочного стада та дрібнотоварною структурою виробництва молока. Проте молоко і молочні продукти – це важливі елементи продовольчого ринку країни, попит на ці продукти є завжди.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження впливу зовнішнього середовища та проблем галузі на діяльність молокопереробних підприємств, їх конкурентоспроможність висвітлено у працях П. Березівського, С. Васильчака Т. Гончарук, Д. Джакот, М. Ермолов О. Жамойда, В. Зимовця, О. Моргуна, В. Радченко, Ю. Іванов, В. Кадієвський, І. Кирчата, М. Книш, Л. Піддубна, О. Россихіна, Ю. Рубін, О. Самойлик, І. Сергеев, О. Скібіна І. Суха, П. Саблука, Н. Суліма О. Тищенко, Р. Фатхутдинов та ін. Окреслена проблема є важливою для продовольства України і тому потребує подальшого поглибленого вивчення.

Актуальність оцінки впливу зовнішнього оточення обумовлена необхідністю виявлення резервів підвищення конкурентоспроможності молокопереробних підприємств. Також існує необхідність теоретичного обґрунтування цього процесу і формування

практичних заходів з підвищення конкурентоздатності молокопереробних підприємств. Це й зумовило актуальність дослідження.

Виклад основних результатів дослідження. В сучасних умовах розвитку української економіки та посилення інтеграційних процесів перед підприємствами молокопродуктового підкомплексу постає проблема забезпечення необхідного рівня конкурентоспроможності продукції як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. А також в молокопродуктовій сфері в цілому і на підприємствах, спроможних вести жорстку конкурентну боротьбу, швидко і адекватно реагувати на постійні зміни ринку, мобільно переходити на випуск нових видів високоякісної продукції, забезпечувати ефективність діяльності як виробників, так і переробників. Саме тому однією з найважливіших умов забезпечення ефективного господарювання суб'єктів молокопродуктового виробництва є постійне підвищення їх конкурентоспроможності.

Молоко й молочні продукти є незамінними продуктами масового та повсякденного споживання. Вони завжди знаходяться в реалізації як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку. Сьогодні пропозиція на ринку молокопродуктів формується за рахунок вітчизняного виробництва й імпорту за кожною товарною групою. У цілому український ринок молока й молочних продуктів є одним з наймісткіших і найперспективніших серед інших продовольчих товарів. На сучасному етапі для вітчизняних виробників головні завдання полягають у покращенні якості й розширенні асортименту продукції, підвищенні її конкурентоспроможності.

Конкуренція – це особлива форма суперництва між різними суб'єктами господарювання, які діють на одному й тому ж ринку, задля здобуття конкурентних переваг та зайняття лідерських ринкових позицій.

Похідним поняттям явища конкуренції є конкурентоспроможність підприємств. Конкурентоспроможність підприємства – це його здатність найбільш

ефективно використовувати власний потенціал для посилення власних позицій на ринку та здобуття переваг над конкурентами.

На сьогодні запровадження раціонального управління конкурентоспроможністю підприємства є одним з основних завдань будь-якого керівника. Управління конкурентоспроможністю полягає у визначенні конкурентних позицій підприємства на ринку та пошук шляхів їх покращення та/або утримання [8, с. 425]. Однією з головних особливостей конкурентоспроможності є те, що вона величина відносна, а не абсолютна. Оцінити конкурентоспроможність одного підприємства без здійснення його порівняння з конкурентами просто не можливо. При чому вона може залежати від будь-яких факторів: як від фінансових результатів діяльності, які легко розрахувати та оцінити, так і від настроїв та вподобань споживачів, дієвості реклами, якості продукції, упаковки товарів, репутації підприємства та безлічі інших якісних показників, які чітко визначити та спрогнозувати дуже важко.

Поняття конкурентоспроможності молокопереробних підприємств набагато складніше і трактується неоднозначно. Досить повно та системно розкривають поняття конкурентоспроможності молочних підприємств М. Малік та О. Нужна. На їх думку, це здатність суб'єктів економічної діяльності аграрної сфери пристосовуватись до нових умов господарювання, використовувати свої конкурентні переваги і перемагати в конкурентній боротьбі на ринках сільськогосподарської продукції та послуг, максимально ефективно використовувати земельні ресурси, якомога повніше задовольняти потреби покупця шляхом аналізу структури ринку і гнучко реагувати на зміну його кон'юнктури [6, с. 488].

Проте забезпечення конкурентоспроможності молокопереробних підприємств не обмежується використанням тільки земельних ресурсів. Специфіка сільськогосподарського виробництва значно залежить від погодних умов, природних ресурсів, тривалого циклу виробництва тощо. Конкурентоспроможність молокопереробних підприємств має характерні особливості пов'язані із: а) специфікою сільського господарства як виду економічної діяльності; б) значним рівнем конкуренції у середовищі сільськогосподарських товаровиробників; в) значною кількістю та різноманітністю виробників (підприємств). У загальному вигляді конкурентоспроможність сільськогосподарського підприємства може бути визначена як його порівняльна перевага стосовно інших підприємств цієї галузі усередині країни і за її межами.

Конкурентоспроможність молокопереробних підприємств – це не тільки можливість ефективного використання стратегічного потенціалу, а також здатність підприємства швидко реагувати на зміни потреб споживачів, здатність до адекватних дій на нововведення конкурентів, чого можна досягти лише шляхом створення механізму стратегічного управління конкурентоспроможністю.

Конкурентоспроможність підприємства можна також охарактеризувати як його потенційну якість, яка передбачає:

1. Здатність підприємства отримувати реальну оцінку очікувань цільової групи споживачів, а також слідкувати за тенденціями споживчої поведінки. Іншими словами, підприємство має бути спроможне своєчасно, об'єктивно і точно оцінювати нинішній споживчий попит, так і прогнозувати його динаміку на майбутнє. Така оцінка можлива лише на базі нау-

кової моделі цільової споживчої групи, що враховує її економічні, соціально-культурні і психологічні чинники, розробленої методами сучасної соціології і маркетингу.

2. Здатність організувати виробництво, результати якого відповідатимуть очікуванням цільової групи споживачів як найбільш корисного товару у відношенні ціна – якість.

3. Здатність проводити ефективну поточну маркетингову політику.

4. Здатність знаходити і створювати умови для зниження витрат на забезпечення факторів виробництва капіталом, робочою силою, сировиною і матеріалами, енергією на одиницю продукції, що продається.

5. Здібність до створення і утримання технологічного виробництва над іншими членами галузевого співтовариства, що вимагає своєчасного оновлення технологій, що використовуються. Це може стосуватися виробництва, збуту, управління.

6. Здатність планувати, організувати і проводити ефективну стратегію у сферах виробництва і маркетингу на основі інновацій.

7. Створення і розвиток високого кадрового потенціалу як на виконавчому, так і на управлінському рівнях. Якість виконавчого персоналу виявляється в його здатності ефективно використовувати виробничі технології, що існують на підприємстві, і готовності до освоєння перспективніших технологій. Якість фахівців виявляється в їх здатності ставити і вирішувати функціональні завдання, пов'язуючи їх із стратегічними цілями підприємства, які здатні забезпечити йому ключові компетенції в технічних, технологічних, дизайнерських та інших сферах для посилення ринкових позицій підприємства. Якість управлінського персоналу виявляється в його здатності виявляти і ефективно використовувати ринкові можливості для захисту і розвитку конкурентних позицій підприємства на галузевих ринках в тактичному і стратегічному планах.

Важливим аспектом стратегії розвитку підприємств молокопереробної галузі у ринковій економіці є створення умов для випуску продукції, яка має конкурентні переваги на внутрішньому та зовнішньому ринках, тому що кінцева мета молокопереробних підприємств – перемога на конкурентному ринку і, як наслідок, отримання прибутку. При цьому утримати перемогу більш складно, ніж її досягти. Виходячи з цього, стратегія розвитку молокопереробних підприємств має включати заходи спрямовані як на випуск конкурентоспроможної продукції, так і на утримання досягнутого рівня конкурентоспроможності. Усе це не можливе без певних зусиль підприємств з вивчення конкурентного середовища.

Також слід звернути увагу на фактори, що впливають на конкурентоспроможність підприємства. В економічній літературі існує різна класифікація факторів конкурентоспроможності залежно від ознак їх розподілу.

Так, за об'єктом дослідження виділяють фактори, які: залежать від технології, належать до сфери виробництва, стосуються реалізації продукції, входять до сфери маркетингу, належать до професійних навичок, пов'язані з організаційними можливостями. За природою виникнення фактори поділяються на основні та розвинені; загальні та спеціалізовані; природні та штучно створенні. Існує також класифікація за ознакою керованості: контрольовані і не контрольовані; керовані та не керовані; за сферою дії – зовнішні та внутрішні; за рівнем спеціалізації –

інтегральні та специфічні; за конкурентним рівнем – мікрорівневі, мезорівневі, макрорівневі. Узагальнено фактори конкурентоспроможності підприємств можна поділити на зовнішні та внутрішні.

Зовнішні фактори конкурентоспроможності сільськогосподарських виробників – це чинники ринкового середовища, у якому функціонує виробник та формуються зовнішніми по відношенню до сільгоспвиробника суб'єктами господарювання: споживачі, постачальники, держава, замовники, контрагенти. Зовнішні фактори впливають на всі категорії господарств (сільськогосподарські підприємства та господарства населення), хоча й виявляються поза сектором, тому що структура сектора значною мірою визначає правила гри варіанти стратегій, а їх завдання – максимальна адаптація до цих зовнішніх сил [6, с. 89] (табл. 1).

Сукупність особливостей формування конкурентоспроможності молокопереробних підприємств з огляду на їх характеру можна поділити на дві групи: середовищні, які пов'язані зі специфікою середовища молокопродуктового підкомплексу аграрної сфери економіки; рівневі – визначені специфікою рівня, на якому розглядається конкурентоспроможність [2, с. 384].

Ринкова трансформація економічних відносин негативно позначилася на структурі молокопродуктового підкомплексу як України в цілому, так і її окремих регіонів [3, с. 60].

Молокопереробні підприємства з метою стабілізації сировинної бази намагаються встановити довгострокові зв'язки із сільськогосподарськими товаровиробниками. Система економічних відносин між сільськогосподарськими товаровиробниками молока та підприємствами молокопереробної галузі повинна бути такою, щоб надавала змогу регулювати не тільки розподіл прибутку, але й напрями її ефективного розвитку, а саме систему партнерських відносин.

Партнерство між сільськогосподарськими товаровиробниками та переробними підприємствами означає поєднання певних інтересів, які спрямовані на одержання високих кінцевих результатів у спільній діяльності. В таких умовах реалізується кооперація сільськогосподарського виробництва, формуються високопродуктивні технології виробництва та переробки молока, поглиблюється спеціалізація підприємств, поліпшується техніко-технологічне обслуговування господарських структур, оптимізуються транспортні роботи, збільшується завантаження виробничих потужностей молокопереробних підприємств та обсяги виробництва молочної продукції.

Висновки. Серед різних проблем виробництва молока та молочної продукції, в молокопродуктовому комплексі України виразно окреслюється тенденція до поступового посилення процесу вертикальної інтеграції в молочної галузі. Це характеризується інвестиціями великих молокопереробних підприємств у розвиток молочного скотарства та удосконаленням технологій вирощування молочних корів з метою скорочення дефіциту молочної сировини, підвищення рівня її якості та забезпечення вищого рівня завантаження виробничих потужностей. Забезпечити процес ефективного функціонування основних ланок молокопереробної промисловості можна шляхом створення певної молокопродуктової вертикалі, в яку на рівних правах можуть увійти аграрні підприємства та особисті господарства населення як продуценти молока, а також молокопереробне підприємство з його виробничою інфраструктурою.

Отже, вертикальна інтеграція підприємств молокопродуктового підкомплексу дозволить знайти компроміс між сільським господарством та переробними підприємствами на взаємовигідних умовах, але пріоритети повинні бути представлені сільськогосподарським товаровиробником через їхню провідну роль у циклі виробництва продуктів харчування.

Таблиця 1

Зовнішні фактори конкурентоспроможності молокопереробних підприємств

Фактори мегасередовища (світової економіки)	Фактори макросередовища (національної економіки)	Фактори мезосередовища (галузі, сектора, регіону)	Фактори зовнішнього мікросередовища
<ul style="list-style-type: none"> – кон'юктура світових аграрних ринків; – міжнародний поділ праці; – динаміка валютних курсів; – міжнародні угоди у сфері зовнішньої торгівлі продукцією рослинництва, тваринництва та засобами агровиробництва; – зміна рівня відкритості національних економік; – конкурентоспроможність економіки країни та імідж країни на міжнародній арені тощо. 	<ul style="list-style-type: none"> – політико-правові; – економічні; – ефективність державної політики в аграрній сфері; – наявність та реалізація довгострокових програм розвитку аграрного сектора економіки; – природно-географічні; – соціально-демографічні та соціо-культурні; – науково-технічні; – стан та розвиток інфраструктури; – рівень конкуренції на ринках; – форми та методи державного регулювання економічних процесів. 	<ul style="list-style-type: none"> – конкурентоспроможність та інвестиційна привабливість галузі с.-г., аграрного сектора чи регіону; – с.-г. та регіональні програми розвитку та їх взаємозв'язок із програмами розвитку суміжних галузей та регіонів; – механізми внутрішньогалузевого та регіонального регулювання; – методи та рівень внутрішньогалузевої та регіональної конкуренції; – параметри співвідношення сукупного попиту та сукупної пропозиції на с.-г. продукцію; – особливості формування цін на фактори виробництва в аграрному секторі та регіоні зокрема; – наявність та ефективність діяльності галузевих професійних об'єднань та агроформувань; – наявність вхідних бар'єрів у галузь с.-г. у певному регіоні. 	<ul style="list-style-type: none"> – конкуренти; – споживачі; – постачальники ресурсів; – посередники; – асортимент і якість с.-г. продукції та ін.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Азоев Г.Л. Конкурентные преимущества фирмы / Г.Л. Азоев, А.П. Челенков – М. : ОАО «Типография «Новости», 2000. – 256 с.
2. Должанський І.З. Конкурентоспроможність підприємства: навч. посіб. / І.З. Должанський, Т.О. Загорна. – К., 2006. – 384 с.
3. Довідник менеджера по управлінню конкурентоспроможністю для магістрів усіх форм навчання / [укл. А.Д. Дудник]. – К. : КНЕУ, 1999. – 60 с.
4. Дмитренко Н.М. Конкурентоспроможність переробних підприємств малого бізнесу в АПК : автореф. дис. ... канд. екон. наук / Н.М. Дмитренко. – Дніпропетровськ : ДДАУ, 2008. – С. 6.
5. Іванюта В.Ф. Теоретико-методологічні підходи формування конкурентоспроможності / В.Ф. Іванюта // *Агроінком*. – 2008. – № 1–2. – С. 97–101.
6. Мокій А.І. Стратегія та механізми зміцнення просторово-структурної конкурентоспроможності регіону : монографія / А.І. Мокій, Т.Г. Васильцев. – Львів : Ліга-прес, 2010. – 488 с.
7. Малік М.І. Конкурентоспроможність аграрних підприємств: методологія і механізми: монографія / М.І. Малік, О.А. Нужна. – К. : Інститут аграрної економіки, 2007. – 270 с.
8. Портер М. Конкуренція : учеб. пособие / М. Портер – М. : Вильямс, 2001. – 425 с.
9. Шевельова С.О. Конкурентоспроможність молочного під комплексу : монографія / С.О. Шевельова. – Тернопіль : Збруч, 2001. – С. 21.
10. Березін О.В. Економічний потенціал аграрних підприємств: механізми формування та розвитку : монографія / О.В. Березін, О.Д. Плотник. – Полтава : Інтерграфіка, 2012. – 221 с.
11. Ткачук Г.Ю. Формування конкурентоспроможності малих підприємств агробізнесу: сучасний стан та перспективи розвитку : монографія / Г.Ю. Ткачук. – Житомир : ЖДТУ, 2012. – 200 с.

УДК 338.2

Нестеренко С.А.*доктор економічних наук,**доцент кафедри організації та управління соціально-економічними системами Таврійського державного агротехнологічного університету***ОЦІНКА СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ**

У статті розглянуто проблему оцінки сталого розвитку досліджуваного регіону. Проаналізовано нинішні методичні підходи до оцінки та виявлено, що, незважаючи на значну їх кількість, сьогодні відсутній єдиний системний підхід, що забезпечував би комплексну та обґрунтовану оцінку з метою подальшого вибору цілей та стратегічних напрямів сталого розвитку регіонів. Дано оцінку сучасному стану сталого розвитку досліджуваного регіону.

Ключові слова: сталий розвиток, екологічний стан, економіка, соціальна сфера, інтегральний показник, регіон.

Нестеренко С.А. ОЦЕНКА УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ЗАПОРОЖСКОЙ ОБЛАСТИ

В статье рассматривается проблема оценки устойчивого развития исследуемого региона. Проанализированы существующие методические подходы к оценке и выявлено, что, несмотря на значительное их количество, в настоящее время отсутствует единый системный подход, который обеспечивал бы комплексную и обоснованную оценку с целью дальнейшего выбора целей и стратегических направлений устойчивого развития регионов. Дана оценка современному состоянию устойчивого развития исследуемого региона.

Ключевые слова: устойчивое развитие, экологическое состояние, экономика, социальная сфера, интегральный показатель, регион.

Nesterenko S.A. ASSESSMENT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN ZAPORIZHZHIA OBLAST

In the article, the problem of assessment of sustainable development in the investigated region is examined. The existing methodological approaches to assessment are analyzed. It is determined that despite the considerable number of them, there is no single systematic approach that would provide comprehensive and appropriate assessment aimed at selecting goals and strategic directions for sustainable regional development. The article provides the estimation of the current state of sustainable development of the investigated region.

Keywords: sustainable development, environmental condition, economy, social sphere, integral index, region.

Постановка проблеми. Глобальні проблеми людства, його подальші існування та розвиток обумовили концентрацію зусиль світової спільноти на вирішенні питань сталого розвитку. Серед суттєвих та найбільш загрозливих небезпек людської цивілізації визначено нестачу природних ресурсів, постійні значні втрати людського потенціалу та зростання ризиків, пов'язаних з нерівністю в якості життя, розподілі ресурсів, умов існування та розвитку тощо. Майбутні покоління ставляться під загрозу гідного існування через зменшення природних ресурсів для цього та погіршення якості довкілля, а також через зниження духовно-культурного потенціалу нинішнього покоління.

Україна була серед країн, які взяли на себе зобов'язання щодо переходу системи господарювання на принципи сталого розвитку [3]. Однак існує проблема відсутності єдиної методики оцінювання ста-

лості розвитку, що ускладнює проведення аналізу як глобальних, так і регіональних тенденцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями проблеми сталості розвитку регіонів, зокрема проблемами формування методики оцінювання сталості розвитку регіонів в Україні, активно займалися такі українські вчені, як: Є.М. Борщук, Б.В. Буркинський, З.С. Варналій, І.М. Вахович, О.Д. Гудзинський, З.В. Герасимчук, О.Ф. Новікова, С.М. Судомир, С.К. Харічков та інші. Незважаючи на низку наукових досліджень із зазначеної проблематики, залишається недостатньо дослідженим аспект щодо етапів формування методики оцінювання сталості регіонів.

Постановка завдання полягає в розкритті сутності формування методики оцінювання сталості розвитку та оцінки дослідження регіону.